

Londyn

Londyn (ang. *London*) – miasto będące stolicą **Wielkiej Brytanii** i **Anglii** położone w jej południowo-wschodniej części.

Położony nad **Tamizą**, jest trzecim największym miastem Europy po Moskwie i Stambule; jest także największym miastem Unii Europejskiej i jednym z większych miast świata zarówno w skali samego miasta, jak i aglomeracji. Liczba mieszkańców Londynu (w granicach tzw. **Wielkiego Londynu**) wynosi ok. 8,4 mln (2013 r.) na obszarze 1572 km²; cała zaś aglomeracja londyńska, łącznie ze wszystkimi przyległymi miejscowościami liczy ok. 13 mln mieszkańców^{[2][3]} (obszar tzw. metropolia). Około 20% mieszkańców pochodzi z Azji, Afryki i Karaibów.

Współczesny Londyn jest największym centrum finansowym świata (od 2006 przed Nowym Jorkiem). Tutaj dokonuje się 30% światowego obrotu walutami i 40% światowego obrotu euroobligacjami. W Londynie usytuowanych jest kilkaset banków, największa giełda w Europie (trzecia na świecie), liczne towarzystwa ubezpieczeniowe i inwestycyjne. Londyn jest także ogromnym ośrodkiem medialnym.

Jest to także jedno z najbardziej zanieczyszczonych miast Unii Europejskiej^[4].

Miasto przyciąga rocznie ok. 30 mln turystów^[5].

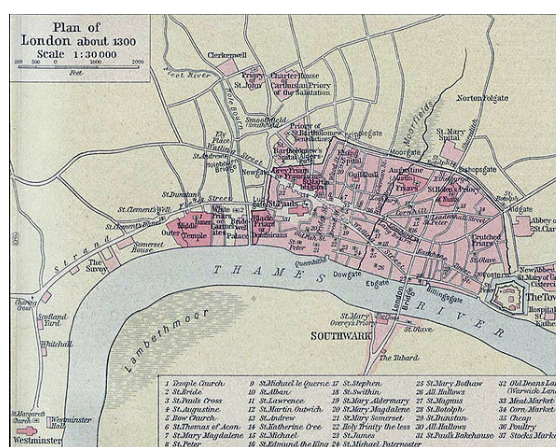
1 Definicje Londynu

Pod pojęciem Londynu kryć się może kilka definicji. Londyn to region administracyjny zwany również **Wielkim Londynem** (ang. *Greater London*) zarządzany przez autonomiczne władze zwane *Greater London Authority* (GLA). Aglomeracja Londyńska obejmuje obszar zbliżony do Wielkiego Londynu i o trochę większej populacji. Rdzeniem Londynu jest mała, historyczna dzielnica **City of London** zwana też *The City* lub „miłą kwadratową” (ang. *Square Mile*). Dzielnica **City of London** posiada status *city*, jak również jest hrabstwem ceremonialnym. Obecny obszar Wielkiego Londynu obejmuje historyczne hrabstwa **Middlesex** oraz fragmenty hrabstw **Kent**, **Surrey**, **Essex** i **Hertfordshire**.

Obszar metropolitalny Londynu (ang. *the metropolis*) najbardziej dynamiczny wzrost osiągnął w epoce wiktoriańskiej oraz latach międzywojennych. Rozwój został zatrzymany w latach 40. XX wieku, z powodu II wojny światowej oraz uchwalenia *pasów zieleni* wokół miast. Obszar działania Policji Metropolitarnej (ang. *The Metropolitan*

Police District), obszar działania władz lokalnych **Wielkiego Londynu** oraz obszar Transportu londyńskiego (ang. *London Transport Area*) zmieniały się często, ale zazwyczaj odpowiadały granicom **Wielkiego Londynu**.

2 Historia Londynu

Londyn w 1300 r.

Trafalgar Square 1890 r.

Pierwszymi śladami działalności osadniczej na terenie Londynu są odkryte pozostałości po rzymskiej osadzie założonej najprawdopodobniej w 43 roku naszej ery, czyli w czasie inwazji wojsk cesarza rzymskiego Klaudiusza

Piccadilly Circus 1949 r.

30 St Mary Axe

na Brytanię^[6]. Odnaleziono także pozostałości po obozie warownym datowanym na lata 70-80 n.e. na wzgórzach *Cornhill* i *Ludgate Hill*. Rzymianie oznaczyli centrum *Londinium* kamieniem Londyńskim, który jest do tej pory widoczny na *Cannon Street*. Niemniej prawdopodobne jest, że osady miejscowej ludności istniały tu jeszcze przed przybyciem Rzymian na Wyspy Brytyjskie. Londyn głównie dzięki rozwojowi handlu z krajami kontynentu europejskiego (rzymska nazwa *Londinium*) stał się jednym z najbogatszych miast Imperium. Za czasów rzymskich miasto liczyło ok. 30 tysięcy mieszkańców^[7].

W roku 313 założono tu biskupstwo, a na początku VII wieku stolicę królestwa *Essexu*. W XI wieku Londyn zaczął pełnić funkcję faktycznej stolicy kraju.

Przez kilka wieków niewielki, liczący 133 ha, obszar rzymskiego *Londinium* odpowiadał w zasadzie średnio-

wiecznemu Londynowi. Dopiero w XII wieku rozpoczął się dynamiczny rozwój wykraczający poza mury miejskie, głównie wzdłuż dróg komunikacyjnych w kierunku zachodnim.

Stolica Anglii została przeniesiona do Londynu z Winchesteru w XII i XIII w. po zbudowaniu Pałacu Westminsterского i uczynieniu tegoż pałacu siedzibą Dworu królewskiego, a tym samym polityczną stolicą całego narodu angielskiego.

W roku 1666 wielki pożar strawił większą część miasta. W ciągu kilku dni spłonęło ponad 13 tys. domów i niemal 90 kościołów. Wydarzenie to pogłębiło szkody zapoczątkowane w poprzednim roku przez epidemię dżumy, w wyniku której śmierć poniosło aż 100 tys. mieszkańców.

W okresie odbudowy miasta starano się kontrolować rozwój stolicy, m.in. poprzez wprowadzenie przepisów budowlanych, zaniechanie budowy drewnianej itp. Niektórym pożar przyniósł jednak korzyści, zwłaszcza sir Christopherowi Wrenowi, któremu zlecono zadanie odbudowania spalonej stolicy. Dzięki temu powstały takie arcydzieła, jak *Royal Naval Hospital* w Greenwich i katedra św. Pawła.

W latach 60. XVIII wieku zburzono średniowieczne mury obronne, co spowodowało rozrost miasta.

W XVIII wieku Londyn stał się największym miastem Europy, prześcigając dotychczasowego lidera – Paryż. Już około 1700 roku Londyn liczył niemal 700 tys. mieszkańców. W pierwszej dekadzie wieku XIX liczba londyńczyków przekroczyła milion. Wszystkie dane dotyczące liczby londyńczyków w początku XVIII stulecia są jedynie danymi szacunkowymi, gdyż pierwszy spis mieszkańców przeprowadzono dopiero w 1801 roku. Wiadomo jednak, że w 1732 roku Londyn liczył sobie 5099 dużych ulic, uliczek i placów. Wszystkich razem domów było 95.968. XVIII-wieczny Londyn był miastem kontrastów, złożonym właściwie z trzech połączonych miast; Londynu właściwego na północnym wschodzie (wokół kupieckiej dzielnicy City z własnym do dziś istniejącym samorządem), Westminsteru na północnym zachodzie (z siedzibą parlamentu) i położonego na południowym brzegu Tamizy *Southwark*; nie było więc i nie ma dziś czegoś takiego jak centrum Londynu. W czasach Defoe i Burke'a Londyn, Westminster i *Southwark* miały własnych, osobnych reprezentantów w parlamencie, lecz nawet razem ich wpływ na postanowienia tego ciała był niewielki; w skali kraju przeważały wiejskie okręgi wyborcze. Londyn czasów oświecenia stanowił miejsce pielgrzymek wszystkich liberałów europejskich.

Dalszemu rozwojowi przestrzennemu miasta towarzyszyła wzrastająca liczba populacji, szczególnie dynamicznie w okresie rewolucji przemysłowej w XIX wieku. W stuleciu tym zanotowano siedmiokrotny wzrost liczby ludności.

W roku 1851 Londyn gościł *Wystawę Przemysłu Wszyst-*

kich Narodów, będącą de facto protoplastą dzisiejszego Expo. Kilka lat później w mieście nastąpiło otwarcie pierwszej na świecie linii kolei podziemnej, w ceremonii otwarcia uczestniczyła sama królowa Wiktorja.

W roku 1908 w Londynie odbyły się Letnie Igrzyska Olimpijskie, jedne z pierwszych nowożytnych igrzysk na świecie.

W okresie II wojny światowej miasto było bombardowane przez rakiety i samoloty niemieckie, co spowodowało zniszczenie dzielnicy portowej i częściowo City.

Po zakończeniu wojny rozpoczęto realizację planu przestrzennego rozwoju stolicy, obejmującego m.in. wyeliminowanie slumsów (co nie do końca się udało, gdyż różnice między najbogatszymi i najbiedniejszymi mieszkańcami Londynu jedynie się pogłębiły^{[8][9]}), konsolidację pasa zieleni otaczającego miasto (*London's Green Belt*) oraz budowę, w promieniu kilkudziesięciu kilometrów od jego centrum, kilku miast-ogrodów (w tym *Basildon*, *Harlow*, *Hemel*, *Hempstead* i *Crawley*). Podjęto także wysiłki zmierzające do likwidacji londyńskiego „smogu” (ponoć problem ten istniał już w XIV wieku, zaś kulminację osiągnął w 1952, podczas „wielkiego smogu londyńskiego”) oraz oczyszczenia wód Tamizy.

3 Demografia

3.1 Populacja

Londyn w 2011 roku miał 8 173 941 mieszkańców^[1]. Stanowi to około 13% ogółu populacji Wielkiej Brytanii, która obejmuje tylko 0,6% powierzchni kraju^[10]. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 5200/km². W 2011 roku Londyn pod względem liczby mieszkańców zajmował 22 miejsce na świecie^[11]. Najwięcej osób mieszka w Barnet i Croydon, najmniej w City i Kensington and Chelsea. Mężczyźni stanowią 49,3% populacji, kobiety zaś 50,7%^[12].

Podział mieszkańców ze względu na wiek w 2011 roku^[1]:

Podział mieszkańców według miejsca urodzenia na podstawie spisu powszechnego z 2011 roku^[13]:

3.2 Grupy etniczne

Londyn jest najbardziej zróżnicowanym etnicznie miastem Wielkiej Brytanii. Biali stanowią około 60% ludności, największy ich odsetek jest w Havering i Richmond upon Thames, tj. ponad 85% mieszkańców, najmniej zaś w Newham – 29%. Drugą co do wielkości grupą etniczną są Czarni Afrykanie – 7%. Największy ich odsetek mieszka w Southwark i Barking and Dagenham – ponad 15% mieszkańców. Niewiele mniejszą grupą są Hindusi którzy stanowią 6,6% ludności Londynu. Największe ich skupisko jest w Harrow – 26% mieszkańców. Należy

wspomnieć też o Banglijczykach, którzy stanowią tylko 2,7% ogółu ludności Londynu, w Tower Hamlets tworzą 1/3 populacji.

Podział mieszkańców według grup etnicznych na podstawie spisu powszechnego z 2011 roku^[10]:

3.3 Religia

Katedra św. Pawła

Największą grupą religijną według spisu powszechnego z 2011 r. stanowili chrześcijanie – 48,4% mieszkańców Londynu. Kolejnymi religiami pod względem liczby wyznawców były: islam – 12,4%, hinduizm – 5,0%, judaizm – 1,8%, sikhizm – 1,5%, buddyzm – 1%. Inne religie wybrało 0,6% respondentów, zaś niewierzących było 20,7%. 8,5% respondentów nie podało swojej religii^[14]. Jako ciekawostkę można podać że podczas ogólnokrajowego spisu statystycznego w 2001 roku ponad 1% mieszkańców miasta podało jako religię Jediizm, zjawisko to znane jest jako Fenomen rycerza Jedi.

W Londynie swoją siedzibę w pałacu Lambeth ma arcybiskup Canterbury duchowny zwierzchnik kościoła anglikańskiego, zaś w Domu biskupim w Westminster zwierzchnik kościoła rzymskokatolickiego w Anglii i Walii – arcybiskup Westminsteru. Najbardziej znane kościoły znajdujące się w Londynie to: Katedra św. Pawła w Londynie, Opactwo Westminsterkie i Katedra Westminsterka. Znajduje się tutaj także największy w Europie meczet Baitul Futuh i świątynia sikhijaska Gurdwara Sri Guru Singh Sabha, druga co do wielkości świątynia hinduistyczna w Europie – BAPS Shri Swaminarayan Mandir, a także najstarsza w Wielkiej Brytanii synagoga – Bevis Marks Synagogue.

Liczba osób udających się do kościoła co niedzielę w Londynie wzrosła w latach 2005-2012 o 16%. W 2012 roku 720 000 osób chodziło do kościoła co niedzielę, prawie 100 tysięcy więcej niż w 2005 roku. Zjawisko to tłumaczy się napływem czarnych imigrantów, głównie nale-

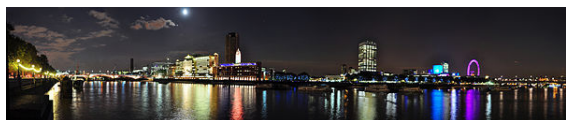
zących do kościołów zielonoświątkowych^[15].

4 Podział administracyjny

Administracyjnie Wielki Londyn (*Greater London*) jest podzielony na 32 gminy (*London boroughs*) oraz autonomiczne City, z czego 12 oraz City of London tworzą Londyn Wewnętrzny (*Inner London*), a pozostałe – Londyn Zewnętrzny (*Outer London*). Najważniejsze (również ze względów historycznych) dzielnice to City of London i City of Westminster położone na północnym brzegu Tamizy oraz Southwark i Lambeth na południowym brzegu.

40% Wielkiego Londynu jest pokryte Londyńskim Obszarem Poczтовым (ang. *London postal area*). Kod Londyńskiego Obszaru Telefonicznego (ang. *London telephone area code*) obejmuje obszar zbliżony do Wielkiego Londynu, aczkolwiek nie obejmuje niektórych dzielnic zewnętrznych, a obejmuje gminy znajdujące się poza granicami Wielkiego Londynu.

5 Geografia i klimat

Tamiza nocą

5.1 Topografia

Wielki Londyn pokrywa obszar 1579 km² (609 mil kwadratowych), będąc tym samym jednym z największych miast świata. Główną cechą topografii londyńskiej jest rzeka Tamiza, która przecina miasto od południowego zachodu do wschodu. Dolina Tamizy to tereny wylewowe otoczone delikatnie pofałdowanymi wzgórzami (np. *Parliament Hill*, *Addington Hills* czy *Primrose Hill*). Wzgórza te nie stanowiły znaczącej przeszkody dla rozwoju Londynu, od jego początków, jako portu rzecznego, na północnym brzegu Tamizy, stąd też obszar Londynu rozwijał się na bazie okręgu.

W przeszłości Tamiza była o wiele szerszą i płytszą rzeką z rozległymi terenami bagiennymi; w czasie przypiływów brzegi Tamizy osiągały pięciokrotną szerokość obecnych brzegów. Brzegi Tamizy były intensywnie niwelowane i regulowane, stąd wiele londyńskich dopływów Tamizy zasila ją pod ziemią. Tamiza jest rzeką przypiwową, a tym samym podatną na wylewanie z brzegów. Niebezpieczeństwo powodzi wzrastało wraz z powolnym, ale trwałym zwiększaniem się wysokości poziomu wody w cza-

sie przypiływów poprzez powolne *zalewanie* wysp brytyjskich, w wyniku topnienia lodowców. W roku 1974, po dziesięciu latach prac zakończono budowę Tamy Londyńskiej w Woolwich, której działalność zażegnała niebezpieczeństwo powodzi. Tama Londyńska została zaprojektowana, aby pracować do roku 2030, obecnie trwają prace projektowe mające na celu rozbudowę tamy, łącznie ze zmianą jej stylistyki.

5.2 Klimat

W Londynie panuje klimat umiarkowany morski pod wpływem ciepłego Prądu Zatokowego^[16].

Najcieplejszym miesiącem jest lipiec, ze średnimi temperaturami mierzonymi w Greenwich pomiędzy +13,6 °C do +22,8 °C. Rekordowa temperatura +38,1 °C została zarejestrowana w innej części Londynu 10 sierpnia 2003. Najzimniejszym miesiącem jest styczeń, ze średnimi temperaturami pomiędzy +2,3 °C a +8,1 °C. Średni roczny opad atmosferyczny wynosi 601,7 mm – najwyższe opady występują w październiku, najniższe w lutym. Opady śniegu są rzadkie – w wyniku ciepła wytwarzanego w obszarach zurbanizowanych – tzw. miejska wyspa ciepła, temperatura zimą w Londynie może być wyższa nawet o 5 °C od obszarów otaczających aglomerację.

6 Główne atrakcje turystyczne

White Tower

- **Tower of London** jest budowlą pełniącą niegdyś funkcje obronne, jak i pałacowe. Jakkolwiek budynek był także więzieniem, miejscem egzekucji, mennicą, arsenałem i skarbcem. Ostatnim władcą Anglii który wykorzystywał ją w celach obronnych był Jakub I (1566-1625). Tower of London założona została przez Wilhelma Zdobywcę w roku 1078 by dziś stać się jednym z popularniejszych fortów świata. Obecnie ulokowane są tu klejnoty koronne o bezcennej wartości. Tower of London znajduje się

Big Ben i gmachy Parlamentu

London Eye w nocy

Tower Bridge

Pałac Buckingham

niedaleko cieszącej się złą sławą *Bloody Tower* oraz *Beauchamp Tower* wraz z ponad 90 napisami wrytymi przez jej więźniów. W *Martin Tower* znajduje się wystawa „Korony i diamenty”, która poświęcona jest ewolucji królewskich koron w Wielkiej Brytanii i niezwyklej roli, jaką odegrały w niej diamenty.

- Początkowo nazwa **Big Ben** odnosiła się do dzwonu z Wieży św. Szczepana (ang. *St Stephen Tower*), zwanej również Wieżą Zegarową (ang. *Clock Tower*), należąca do Pałacu Westminsterskiego. Dziś nazwa Big Ben odnosi się często zarówno do dzwonu, jak i zegara i samej Wieży. Budowę tej neogo-

tyckiej wieży podjęto po pożarze Pałacu w 1834 roku. Inauguracja otwarcia odbyła się 31 maja 1859 roku. Dzwon waży 13 ton. Zegar jest największym zegarem w Wielkiej Brytanii. Średnica każdej tarczy wynosi 7,5 m, wskazówki mają długość 4,25 m. Co kwadrans wybijana jest melodia wzorowana na tej z dzwonu *St Mary's Church* (University Church) w Cambridge – jest to wariacja na temat kilku taktów z „Mesjasza” Haendla. O północy 31 grudnia 1923 roku dźwięk zegara można było po raz pierwszy usłyszeć w radio BBC.

- **Katedra Świętego Pawła w Londynie** znajduje się w centrum Londynu nazywanym *The City*. Jej budowa trwała w latach 1675-1710. Katedra charakteryzuje się monumentalną kopułą o średnicy 50 metrów i wadze 700 ton. Wysokość budowli mierzona od posadzki do krzyża znajdującego się na szczycie kopuły wynosi 108 metrów, długość 158 metrów. Wewnątrz katedry znajduje się kilka galerii sztuki.
- Most **Tower Bridge** przecinający Tamizę stał się symbolem Londynu. Środkowa część składa się z dwóch ważących po 1100 ton zwodzonych przęsł mostu podnoszących się w ciągu 90 sekund. Zwieńczone pinaklami wieże oraz pomost kryją mechanizm służący do podnoszenia ruchomych przęsł. Są one unoszone by umożliwić przepłynięcie dużych statków lub z powodu specjalnych okoliczności. W wieżach mostu znajduje się muzeum jego historii, a z górnego pomostu, obecnie otwartego dla turystów roztacza się piękny widok na rzekę Tamizę. Most jest szeroki na 60 metrów, a wysokość przy podniesionych przęsłach – 40 metrów. W swych czasach świetności był otwierany pięć razy dziennie.
- **Opactwo Westminsterskie** jest kompleksem budowli, położonych nad Tamizą. Znajdują się tu m.in. neogotycki Pałac Westminsterski będący siedzibą Parlamentu, wieża ze słynnym zegarem Big Ben, średniowieczny kościół św. Małgorzaty oraz słynne opactwo Westminster Kompleks ten do XVI wieku

był rezydencją królewską, wówczas to umiejscowiono w nim Izbę Lordów i Izbę Gmin. Najstarszym budynkiem Parlamentu jest *Westminster Hall*. Pierwsze posiedzenie angielskiego Parlamentu odbyło się w 1265 r. Opactwo Westminsteru ściśle związane jest historią Anglii: od czasów **Wilhelma Zdobywcy** (1065) koronuje się tu władców kraju, używając tronu koronacyjnego z 1307 roku. Znajdują się tu groby królewskie oraz groby i tablice pamiątkowe najwybitniejszych angielskich twórców, uczonych i polityków. Łącznie na terenie opactwa spoczywa około 3300 zmarłych.

- **Pałac Buckingham** jest od 1837 roku oficjalną siedzibą monarchów brytyjskich oraz największym na świecie pałacem królewskim wciąż pełniącym swą pierwotną funkcję. Pałac został oddany do użytku w 1703 roku jako rezydencja miejska Księcia Buckingham. W 1762 roku król Anglii Jerzy III wszedł w posiadanie pałacu, który przekształcono w jego prywatną rezydencję. Obecnie Pałac Buckingham jest również miejscem uroczystości państwowych oraz oficjalnych spotkań głów państw. Dla Brytyjczyków pałac stanowi jeden z symboli Wielkiej Brytanii; tutaj Londyńczycy składali kwiaty po śmierci księżnej Walii, Diany. Obecnie pewna część Pałacu udostępniona zwiedzającym. Na placu przed Pałacem stoi pomnik Królowej Victorii.
- **Hyde Park** położony na obszarze 2,5 km² jest jednym z kilku parków królewskich w Londynie. Jezioro *Serpentine* dzieli park na dwie części. Hyde Park założony został w 1536 roku przez Henryka VIII, który pozyskał tutejsze grunty od mnichów z Opactwa Westminsterskiego. Większa część obiektów architektonicznych w parku zaprojektowana została w latach 20. XIX wieku przez Decimusa Burtona. W Hyde Park znajduje się miejsce w którym każdy może wyrazić swe poglądy, niezależnie od ich znaczenia, przemawiali tam m.in. Karol Marks i Włodzimierz Lenin.
- Galeria **Tate Modern** mieści się w położonym nad Tamizą dawnym budynku elektrowni *Bankside* i obecnie jest narodowym muzeum sztuki współczesnej w Wielkiej Brytanii. Wystawiane są tam kolekcje sztuki współczesnej i nowoczesnej, m.in. obrazy autorstwa Matisse'a, Picassa i Rothko'ego oraz bardziej współczesne dzieła stworzone przez artystów takich jak Matthew Barney, Chris Ofili i Gerhard Richter.
- **Muzeum Brytyjskie** powołane w roku 1753 na mocy ustawy Parlamentu Brytyjskiego. Początkowo wystawiane były tam kolekcje Sir Hansa Sloana, dziś prezentowane są tam eksponaty z przekroju ludzkiej cywilizacji od czasów prehistorycznych

po współczesność. Do najpopularniejszych zaliczany jest kamień z Rosetty, rzeźby z Partenonu, skarb Sutton Hoo, skarb z Mildenhall i waza Portlanda.

7 Kultura

Muzeum Brytyjskie

Muzeum Historii Naturalnej

Londyn jest wielkim ośrodkiem kulturalnym o światowym znaczeniu, swe siedziby mają tu m.in.:

- Opera Królewska Covent Garden i Angielska Opera Narodowa w London Coliseum,
- 5 orkiestr symfonicznych w tym (London Symphony Orchestra, BBC Orchestra i London Philharmonic Orchestra)
- monumentalne sale koncertowe, w tym Royal Albert Hall
- ponad 40 teatrów, zgrupowanych głównie w okolicy West End

Londyn jest także kojarzony z ogromną liczbą historycznych parków, m.in. Hyde Park, St. James's Park, Kew Gardens, Green Park czy Regent's Park.

7.1 Muzea

Londyn zaliczany jest do największych na świecie ośrodków obrotu dziełami sztuki i pozostaje jednym z największych centrów muzealnych Europy. Ponad 60 muzeów i stałych galerii przyciąga turystów z całego świata. Najbardziej znane z nich to:

- Muzeum Brytyjskie,
- National Gallery,
- Tate Gallery,
- Muzeum Wiktorii i Alberta,
- Muzeum Figur Woskowych Madame Tussaud,
- Muzeum Historii Naturalnej.

Godne podkreślenia jest Muzeum Brytyjskie (ang. *British Museum* – największy kompleks muzealny na świecie) z dużymi zbiorami starożytnej egipskiej, greckiej, rzymskiej, prekolumbijskiej, indyjskiej i Dalekiego Wschodu (m.in. chińskiej, japońskiej) oraz numizmatyki.

National Gallery posiada kolekcję malarstwa europejskiego od XIII do końca XIX wieku, natomiast Tate Gallery może pochwalić się bogatymi zbiorami sztuki angielskiej poczynając od XVI aż do XX wieku oraz współczesnej sztuki światowej, z dobudowaną *Clore Gallery*, w której ulokowana jest spuścizna malarza J.M.W. Turnera.

Na drugim brzegu Tamizy znajduje się galeria sztuki Tate Modern, gdzie obok stałych zbiorów są prezentowane wystawy czasowe sztuki najnowszej m.in. *Wallace Collection*, czyli prywatna kolekcja ze zbiorami malarstwa europejskiego, rzeźby, broni i porcelany.

Muzeum Wiktorii i Alberta ma bogate zbiory rzeźby, ceramiki, mebli, wyrobów z metalu (kolekcja sreber), ubiorów oraz sztuki z Indii i Dalekiego Wschodu (m.in. chińskiej, japońskiej i koreańskiej), a także malarstwa angielskiego z lat 1700–1900.

Przy siedzibie masonskiej Zjednoczonej Wielkiej Loży Anglii działa bezpłatne muzeum masonskie i istnieje możliwość zwiedzenia części budynku z przewodnikiem.

8 Edukacja i nauka

Londyn jest jednym z największych ośrodków akademickich w Wielkiej Brytanii. Znajduje się tam siedziba Towarzystwa Królewskiego, Uniwersytetu Londyńskiego, Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie oraz wielu innych uczelni. Państwowy Uniwersytet Londyński (ang. *University of London*) mogący pochwalić się długimi tradycjami kształcenia, jest obecnie jednym z największych uniwersytetów w Europie, z liczbą 100 000 studentów.

Royal College of Music

W Londynie zlokalizowanych jest około 50 college'ów, które zazwyczaj stoją na wysokim poziomie. Uznawanymi za najbardziej prestiżowe pozostają Imperial College London (trzeci uniwersytet w Europie według rankingów, po Oxfordzie i Cambridge), University College London, King's College czy London School of Economics and Political Science. Część uczelni wykształca swych studentów w bardzo wąskich dziedzinach wiedzy, są to m.in. *School of Oriental and African Studies* czy Birkbeck College.

W Londynie działa również wiele szkół muzycznych, w szczególności tu należy przede wszystkim Royal College of Music, Royal Academy of Music, Trinity College of Music i Guildhall School of Music and Drama. Natomiast *Central Saint Martins College of Art and Design*, *Chelsea School of Art* i *Camberwell School of Art* wyspecjalizowane są w nauczaniu z dziedziny sztuki.

8.1 Węzeł Wiedzy i Innowacji EIT w Londynie

Rada Europejskiego Instytutu Technologii i Innowacji (EIT) 16 grudnia 2009 wyznaczyła centra pierwszych trzech Węzłów Wiedzy i Innowacji^[18]. Uczelnie z Londynu będą brać udział w pracach Węzła Klimatycznego.

Lokalizacje Węzłów:

- Zrównoważona energia^[19]: Karlsruhe, Kraków, Grenoble, Eindhoven/Leuven, Barcelona, Sztokholm
- Zmiany klimatyczne^[20]: Londyn, Zurych, Berlin, Paryż, Randstad
- Informatyka i społeczeństwo informacyjne^[21]: Berlin, Eindhoven, Helsinki, Paryż oraz Sztokholm

9 Gospodarka

Londyn jest wielkim ośrodkiem handlowym w którym znajdują się siedziby wielu banków, domów maklerskich,

Canary Wharf, drapacze chmur

firm konsultingowych oraz ponad 100 filii banków zagranicznych, m.in. ze Stanów Zjednoczonych (Merrill Lynch), Szwajcarii (UBS) i Hiszpanii (Banco Santander). Londyn jest także najważniejszym na świecie rynkiem usług ubezpieczeniowych, w tym siedzibą korporacji *Lloyd's of London*, jedynej na świecie firmy ubezpieczającej statki i inwestycje morskie.

Działają tam liczne instytucje naukowo-badawcze, redakcje brytyjskich pism o międzynarodowym zasięgu (w tym gazety *The Times*, *The Guardian*, *The Observer*) oraz wielkie domy wydawnicze (*Longman Group*). Oprócz książek i czasopism produkuje on ponad połowę używanych na świecie banknotów i czeków.

Londyn jest największym ośrodkiem przemysłowym Wielkiej Brytanii, zlokalizowane są tam centrale wielkich koncernów przemysłowych, takich jak *Shell* i *British Petroleum*, a także dziesiątki filii i przedstawicielstw firm ze Stanów Zjednoczonych, krajów Unii Europejskiej i Dalekiego Wschodu.

Przemysł w Londynie charakteryzuje się zróżnicowaną strukturą gałęziową, z dominacją przemysłu wysokich technologii, w tym zakłady elektroniczne i elektrotechniczne należące do wielkich korporacji międzynarodowych (*Epson*, *IBM*, *Apple*). Usytuowane są one na pn.-wsch. przedmieściach *Enfield* i *Ilford* oraz na pd. peryferiach, w *Croydon* i *Hayes*. Na północnych krańcach aglomeracji, w *Hatfield* i *Radlett*, umiejscowione są zakłady przemysłu lotniczego *British Aircraft Co.* i *Hawker Siddeley*, w pd.-zach. dzielnicy *Weybridge* – zakłady *Rolls-Royce*. W *Dagenham*, we wsch. części aglomera-

cji, znajduje się wielka fabryka samochodów należąca do brytyjskiej filii *Forda*. Bliżej centrum mieszczą się liczne małe zakłady przemysłu odzieżowego, spożywczego (*Cadbury*, *Carlsberg-Tetley*), papierniczego, a także poligraficznego.

10 Transport

Cannon Street

Metro w Londynie

Londyn jest wielkim węzłem komunikacji drogowej, krzyżuje się tam dziewięć autostrad oraz pięć innych ważnych dróg krajowych. Wszystkie połączone są z autostradą *M25*, która tworzy pierścień wokół miasta.

W Londynie znajduje się 10 dużych dworców kolejowych. Pomimo uruchomienia bezpośredniego połączenia do Paryża i Brukseli w 1994 roku przez tunel pod kanałem *La Manche*, znaczenie transportu kolejowego wciąż spada, głównie z powodu wysokich cen biletów.

10.1 Transport miejski

Przewozy pasażerskie wewnątrz aglomeracji odbywają się płynnie dzięki systemowi metra, będącemu najstarszym na świecie, o łącznej długości wszystkich linii 392

km (w tym 171 km pod ziemią), z liczbą 268 stacji. Rocznie przewozi ono około 800 mln pasażerów. Dojazdy do pracy umożliwia *szybka kolej podmiejska*. Brzegi Tamizy spięte są 28 mostami drogowymi i kolejowymi oraz trzema tunelami pod jej korytem.

10.2 Transport lotniczy

Londyn jest największym międzynarodowym węzłem transportu lotniczego, londyńskie lotniska przyjęły w 2013 roku ponad 117 mln pasażerów, największymi są kolejno:

- Londyn-Heathrow obsługujący około 72 mln pasażerów,
- Gatwick około 35 mln,
- Stansted około 18 mln,
- Luton około 10 mln oraz
- Londyn-City około 3 mln pasażerów rocznie.

10.3 Transport wodny

Transport wodny na Tamizie

W dzielnicy Woolwich (część Greenwich), około 10 km w dół rzeki od Tower, zlokalizowany jest duży port handlowy. Dzięki pływom morskim w estuarium Tamizy, port londyński jest przystosowany do obsługi jednostek o zanurzeniu 11,2 m. Większość ładunków jest przeładowywana ze statków na barki, które dostarczają towary do zakładów przemysłowych po obu brzegach Tamizy, docierając do 225 km w głąb wyspy. Przeładunki w porcie w 2000 roku wyniosły 62 mln ton, z czego najwięcej przypada na surowce dla przemysłu spożywczego, włókienniczego, papierniczego i paliwowego.

Porty kontenerowy i pasażerski obsługujące stolicę znajdują się w Tilbury, poza obrębem aglomeracji.

11 Sport

Stadion w dzielnicy Wembley oddany do użytku w 2007

Londyn posiada bogatą infrastrukturę sportową, w postaci stadionów, kortów tenisowych (Wimbledon), oraz licznych terenów rekreacyjnych (Green Park, Hyde Park itd.). Każdego roku na terenie miasta odbywają się dziesiątki rozmaitych imprez sportowych, trzy razy rozgrywane były tam Letnie Igrzyska Olimpijskie (w 1908, 1948 i 2012 roku).

Dużą popularnością cieszy się w Londynie piłka nożna, znajduje się tam aż 7 stadionów należących do pierwszoligowych klubów piłkarskich: Arsenal (trzynastokrotny mistrz Anglii i dziesięciokrotny zdobywca Pucharu Anglii), Tottenham Hotspur, Chelsea, a także Fulham, West Ham United oraz Crystal Palace. Ponadto w mieście mają swoją siedzibę takie kluby jak: Queens Park Rangers, Charlton Athletic, Leyton Orient, Millwall, Brentford F.C., Barnet, czy AFC Wimbledon. Największym stadionem pozostaje Wembley, który jest w stanie pomieścić 90 000 osób.

Popularny jest również tenis. Na południu miasta, w dzielnicy Wimbledon znajdują się słynne korty. Rokrocznie rozgrywany jest tam wielkoszlemowy turniej tenisowy odbywający się na przełomie czerwca i lipca uznawany za nieoficjalne mistrzostwa świata na kortach trawiastych.

Na stadionie Lord's Cricket Ground, który może pomieścić 30 tysięcy widzów odbywają się zawody w krykieta.

Innym ważnym wydarzeniem jest londyński maraton, odbywający się w kwietniu.

Pozostałe popularne wśród londyńczyków dyscypliny sportu to golf, koszykówka, rugby, łyżwiarstwo oraz kajakerstwo.

Stadion Hackney Wick Stadium specjalnie przystosowany do organizacji imprez żużlowych gościł w latach 1995-1996 2 rundy Grand Prix Wielkiej Brytanii.

Panorama Londynu. Widok z Katedry św. Pawła

12 Miasta partnerskie

- Berlin (Niemcy)
- Moskwa (Rosja)
- Nowy Jork (USA)
- Paryż (Francja)
- Rzym (Włochy)
- Puerto Vallarta (Meksyk)

13 Przypisy

- [1] Population and Migration – neighbourhood.statistics.gov.uk.
- [2] Metroregions – Eurostat.
- [3] Study on Urban Functions – ESPON, 2007.
- [4] UniaEuropejska.org: Komisja Europejska w obronie czystości powietrza w Londynie.
- [5] „uncsbrp.org – London’s Tourism Industry”.
- [6] Archeolodzy odkryli w Londynie „Pompeje Północy”.
- [7] Paul Johnson: *Historia Anglików*. Gdańsk: Marabut, 1995, s. 30. ISBN 83-85893-16-4.
- [8] Wirtualna Polska.pl: Bogatsi są coraz bogatsi, a biedni jeszcze biedniejsi.
- [9] Rogalinski.com: Szpetna twarz Londynu: bieda a wykształcenie.
- [10] „ons.gov.uk – 2011 Census: KS201EW Ethnic group, local authorities in England and Wales”.
- [11] „esa.un.org – World Urbanization Prospects, the 2011 Revision”.
- [12] „ons.gov.uk – 2011 Census: KS101EW Usual resident population, local authorities in England and Wales”.
- [13] „ons.gov.uk – 2011 Census: KS204EW Country of birth, local authorities in England and Wales”.
- [14] „ons.gov.uk – 2011 Census: KS209EW Religion, local authorities in England and Wales”.
- [15] Capital Growth. Brierley Consultancy. [dostęp 2014-03-28].

[16] Źródło: *Mała Encyklopedia Powszechna PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 1136, ISBN 83-01-11950-0.

[17] Heathrow (Nearest climate station to London Heathrow Airport) – Met Office.

[18] European Institute of Innovation and Technology: Single View.

[19] http://eit.europa.eu/fileadmin/Content/Downloads/PDF/news_items/Summary_InnoEnergy.pdf.

[20] http://eit.europa.eu/fileadmin/Content/Downloads/PDF/news_items/Summary_Climate-KIC.pdf.

[21] http://eit.europa.eu/fileadmin/Content/Downloads/PDF/news_items/Summary_EIT_ICT_Labs.pdf.

14 Bibliografia

- Bohdan O. Jeżewski: *Polski Londyn – Polish Guide to London*. Skorowidz rzeczowy.

15 Linki zewnętrzne

- Oficjalna strona miasta (ang.)
- Oficjalna strona władz miasta (ang.)
- Metro w Londynie (ang.)

16 Text and image sources, contributors, and licenses

16.1 Text

- **Londyn** *Źródło:* <https://pl.wikipedia.org/wiki/Londyn?oldid=44864962> *Autorzy:* Matusz, Kpjas, Polimerek, Topory, Jersz, Gdarin, Beno, Rdrozd, Suisui, Stok, Tawbot, Kuba G, Autokrata, Pibwl, Micpol, Matbot, Jadwiga, Robbot, Rajczek, Tsca, Ausir, Berasategui, Cronwood, Torquemada-plwiki, Selena von Eichendorf, Adziura, Nova, Webkid-plwiki, Balcer-plwiki, LukKot, Przykuta, Ryyu, Mikus666, Kocio, Zero, Mariusz G, Ma'ame Michu, Tsca.bot, Roo72, Interfector, TOR, Edk, Szumyk, Mzopw, Pimke, Kggucwa, Holek, Zasina, Arek1979, Kirq, MGpl, Grubel, Tytus Atomicus, Aegis Maelstrom, A., BeZet, ABach, [?]plwiki, Szwedzki, Canelle, Drozdp, Simek, Joy-master, Stv, Yarl, Patern, Krzysiu, Skalee, Lukke, Humanista, Kalinowski5, Ciciak89, Buldożer, Astromp, Wiktoryn, Chobot, Mareklug, YurikBot, Ponton, PawełMM, Adam1993, Umix, Andrzej19, Admirał Bum, Piastu, Xx236, Eskimbot, Yves6, Micgryga, Margoz, Odder, Airwolf, Stanmar, MelancholieBot, Wyciorek, Lajkonik, Le5zek, Cancre, Gładka, Mateusz Woźniak, KolejMan, PawełS, FilMys, Donner-Jack.bot, Arbitr-plwiki, Mathel, PMG, MalarzBOT, Slaweks, Odi profanum, Raz1el, Allgau, Bon presage, Zwiadowca21, Radzinski, PG, Martixx, Bacus15, Michał Sobkowski, KamStak23, Luxferro, Krakowiak79, Botev, Przemek Jahr, Wpedzich, DodekBot, Ruin, Pasjonat, W1k0, Litwin Gorliwy, Thijs!bot, Jrmo, PZ-plwiki, Marek2-plwiki, Sati, Hiuppo, Leinad, Lajsikonik, Escarbot, Elfhelm, Syzio0, Nutaj, Jakub Luczak, Pajdek, JANdbot, Karolek15, Grotesque, WTM, Lcamtuf, MZM, Pan Samochodzik, Ptaq, .anacondabot, OdderBot, Gelbo, Rzek19, Gytha, The chest, Beau, M. Sean, Mrug, LapTop, Romuald Wróblewski, EMeczKa, Serfer, Masti, Ravpawlisz, Miggawka, Bot-Schafter, Łukasz Nowacki, Ciacho5, Mpfiz, Oli57, Kicior99, SashatoBot, Stv.bot, Idioma-bot, VolkovBot, Mmanjura, Slubicer, TXiKiBoT, Bytków, Holek.Bot, Meister-plwiki, Ozi, A.bot, Maikking, Bukaj, Staszek99, Synthebot, Monopol, YonaBot, AlleborgoBot, BatiX, S99, SieBot, BotMultichill, Loveless, Żbiczek, TomasoAlbinoni, Pmmm-plwiki, Syzio007, Pitak, Mpn, MastiBot, Ignasiak, Łukasz Lukomski, Przem86, Smoli90, Gerakibot, Symphony-plwiki, PipepBot, Miyamoto Hachimaro, Hulek, DragonBot, Khan Tengri, Henri Musielak, Verwolf, Shilen, NickyBot, KamikazeBot, Mirek46, P.S., Tarabosh, Alexbot, Ciedawid5, KRM, Junx, Lunac, Jacekkbdg, Prower, Delta 51, Xydras, Kobrabones, Kwalejko, Snoflax, Trivelt, Omega933, CarsracBot, WiktorynBot, LaaknorBot, HerculeBot, Awersowy, Amirobot, Myopic pattern, Lucas-bot, Ptbogourou, Groucho NL, Lord Ag.Ent, Cookie.bot, Ohtnim, AlohaBOT, ArthurBot, Prezenter, Cojan, Tufor, Plogi, Xqbot, σγγ, Arthur Jelly, Rubinbot, LucienBOT, RibotBOT, Mzmona, Azureus, MauritsBot, RedBot, ButkoBot, Radio Tbilisi-plwiki, CudPotwórca, Refycul, J.Dygas, Ocelotic, Kamil1993s, TobeBot, Gusim, Ja kubek2, Danielchemik, TjBot, Spacejam2, Fic244, Theqatrick, Op, EmausBot, Damien00, P. Ocut, Alan ffm, Subtropical-man, MartinThoma, ZéroBot, Rybulo7, Dorotkow, PL Przemek, Beata May, ChuispastonBot, Alonso de Mendoza, WikitanvirBot, Mjbmrbot, Roburek, Satyr 616, Adek87, Mieszawski, Openbk, Polydor-plwiki, MerllwBot, Darekm135, Stanko, Bulwersator: bot, Tomi1988a, Paweł Ziemiań, Tekken99, Kalibator, Olvido, ClaudiusMaius, Dexbot, Januszk57, Biebsadmires, Krulekjulek, Marycha80, Matt223, Addbot, Andrzej111, Koroniec, Shumkichi, S.staszek, Polski Robert, AndrzejBOT oraz Anonimowy: 295

16.2 Images

- **Plik:30_Cannon_Street_-_geograph.org.uk_-_1165313.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/93/30_Cannon_Street_-_geograph.org.uk_-_1165313.jpg *Licencja:* CC BY-SA 2.0 *Autorzy:* From geograph.org.uk *Artysta:* Martin Addison
- **Plik:442px_-_London_Lead_Image.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0a/London_Lead_Image.jpg *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:*

```
<a href="//commons.wikimedia.org/wiki/File:Cscr-featured.svg" class="image"></a>
```

The Palace of Westminster by User:Diliff (CC-by-sa-2.5)
Artysta: Jza84
- **Plik:91081_92_tube_stock_Lancaster_Gate.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2d/91081_92_tube_stock_Lancaster_Gate.jpg *Licencja:* CC BY-SA 2.0 *Autorzy:* <http://www.flickr.com/photos/tompagenet/303824827/> *Artysta:* tompagenet (Tom Page)
- **Plik:Big_Ben_after_sunset.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fc/Big_Ben_after_sunset.jpg *Licencja:* CC BY 2.0 *Autorzy:* Big Ben after sunset *Artysta:* hozinja
- **Plik:British_Museum_from_NE_2.JPG** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3a/British_Museum_from_NE_2.JPG *Licencja:* CC-BY-SA-3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Ham
- **Plik:Buckingham_Palace_2007-05.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/40/Buckingham_Palace_2007-05.jpg *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* AlanEisen
- **Plik:Canary_wharf_looking_up.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/41/Canary_wharf_looking_up.jpg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Robin Heymans
- **Plik:Cathedrale_St-Paul_-_coupole.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5d/Cath%C3%A9drale_St-Paul_-_coupole.jpg *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Bernard Gagnon
- **Plik:Coat_of_Arms_of_The_City_of_London.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/20/Coat_of_Arms_of_The_City_of_London.svg *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Sodacan
- **Plik:Commons-logo.svg** *Źródło:* <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/Commons-logo.svg> *Licencja:* Public domain *Autorzy:* This version created by Pumbaa, using a proper partial circle and SVG geometry features. (Former versions used to be slightly warped.) *Artysta:* SVG version was created by User:Grunt and cleaned up by 3247, based on the earlier PNG version, created by Reidab.
- **Plik:Disambig.svg** *Źródło:* <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/72/Disambig.svg> *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna. Original Commons upload as Logo Begriffsklärung.png by Baumst on 2005-02-15. *Artysta:* Stephan Baum (converted to SVG by different users, see below)
- **Plik:England_location_map.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/England_location_map.svg *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:*

- **United_Kingdom_location_map.svg** *Artysta:* United_Kingdom_location_map.svg: NordNordWest
- **Plik:Flag_of_Australia.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/Flag_of_Australia.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Ian Fieggan
- **Plik:Flag_of_Bangladesh.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f9/Flag_of_Bangladesh.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* <http://www.dcaa.com.bd/Modules/CountryProfile/BangladeshFlag.aspx> *Artysta:* User:SKopp
- **Plik:Flag_of_England.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/be/Flag_of_England.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* (Vector graphics by Nicholas Shanks)
- **Plik:Flag_of_France.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c3/Flag_of_France.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* http://www.diplomatie.gouv.fr/de/frankreich_3/frankreich-entdecken_244/portrat-frankreichs_247/die-symbole-der-franzosischen-republik_260/trikolore-die-nationalfahne_114.html *Artysta:* This graphic was drawn by SKopp.
- **Plik:Flag_of_Germany.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/ba/Flag_of_Germany.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* ? *Artysta:* ?
- **Plik:Flag_of_Ghana.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/19/Flag_of_Ghana.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* ? *Artysta:* ?
- **Plik:Flag_of_India.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/41/Flag_of_India.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* *Artysta:* User:SKopp
- **Plik:Flag_of_Iran.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/Flag_of_Iran.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* URL <http://www.isiri.org/portal/files/std/1.htm> and an English translation / interpretation at URL <http://flagspot.net/flags/ir'.html> *Artysta:* Various
- **Plik:Flag_of_Ireland.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/45/Flag_of_Ireland.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Drawn by User:SKopp *Artysta:* ?
- **Plik:Flag_of_Italy.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/03/Flag_of_Italy.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* There has been a long discussion on the colors of this flag. *Please read the talk page before editing or reverting this image.* Pantone to RGB performed by <http://www.pantone.com/pages/pantone/colorfinder.aspx> *Artysta:* see below
- **Plik:Flag_of_Jamaica.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0a/Flag_of_Jamaica.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Kod źródłowy tego pliku SVG jest <a data-x-rel='nofollow' class='external text' href='//validator.w3.org/check?uri=https%3A%2F%2Fcommons.wikimedia.org%2Fwiki%2FSpecial%3AFilepath%2FFlag_of_Jamaica.svg,&,,ss=1#source'>poprawny
- **Plik:Flag_of_Kenya.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/49/Flag_of_Kenya.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* http://www.kenyarchives.go.ke/flag_specifications.htm *Artysta:* User:Pumbaa80
- **Plik:Flag_of_Lithuania.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/11/Flag_of_Lithuania.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* SuffKopp
- **Plik:Flag_of_Mexico.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fc/Flag_of_Mexico.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Ta grafika wektorowa została stworzona za pomocą programu Inkscape. *Artysta:* Alex Covarrubias, 9 April 2006
- **Plik:Flag_of_Nigeria.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/79/Flag_of_Nigeria.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* ? *Artysta:* ?
- **Plik:Flag_of_Pakistan.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/32/Flag_of_Pakistan.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* The drawing and the colors were based from flagspot.net. *Artysta:* User:Zscout370
- **Plik:Flag_of_Poland.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Flag_of_Poland.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Own work, modified color values by text substitution in the existing file *Artysta:* Mareklug, Wanted
- **Plik:Flag_of_Portugal.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/Flag_of_Portugal.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* <http://jorgesampaio.arquivo.presidencia.pt/pt/republica/simbolos/bandeiras/index.html#imgs> *Artysta:* Columbano Bordo Pinheiro (1910; generic design); Vítor Luís Rodrigues; António Martins-Tuválkin (2004; this specific vector set: see sources)
- **Plik:Flag_of_Romania.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/73/Flag_of_Romania.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* AdiJapan
- **Plik:Flag_of_Russia.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f3/Flag_of_Russia.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Государственный флаг Российской Федерации. Цвета флага: (Blue - Pantone 286 C, Red - Pantone 485 C) взяты из [1][2][3][4] *Artysta:* Zscout370
- **Plik:Flag_of_Somalia.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a0/Flag_of_Somalia.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* see below *Artysta:* see upload history
- **Plik:Flag_of_South_Africa.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/af/Flag_of_South_Africa.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Per specifications in the Constitution of South Africa, Schedule 1 - National flag *Artysta:* Flag design by Frederick Brownell, image by Wikimedia Commons users
- **Plik:Flag_of_Spain.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/Flag_of_Spain.svg *Licencja:* CC0 *Autorzy:* ["Sodipodi.com Clipart Gallery". Original link no longer available] *Artysta:* Pedro A. Gracia Fajardo, escudo de Manual de Imagen Institucional de la Administración General del Estado
- **Plik:Flag_of_Sri_Lanka.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/11/Flag_of_Sri_Lanka.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* SLS 693 - National flag of Sri Lanka *Artysta:* Zscout370

- **Plik:Flag_of_Turkey.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b4/Flag_of_Turkey.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Turkish Flag Law (Türk Bayrağı Kanunu), Law nr. 2893 of 22 September 1983. Text (in Turkish) at the website of the Turkish Historical Society (Türk Tarih Kurumu) *Artysta:* David Benbennick (original author)
- **Plik:Flag_of_Zimbabwe.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/Flag_of_Zimbabwe.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Own work after www.flag.de *Artysta:* User:Madden
- **Plik:Flag_of_the_City_of_London.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c7/Flag_of_the_City_of_London.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Greentubing
- **Plik:Flag_of_the_People's_Republic_of_China.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fa/Flag_of_the_People's_Republic_of_China.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna, http://www.protocol.gov.hk/flags/eng/n_flag/design.html *Artysta:* Drawn by User:SKopp, redrawn by User:Denelson83 and User:Zscout370
- **Plik:Flag_of_the_Philippines.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Flag_of_the_Philippines.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* The design was taken from [1] and the colors were also taken from a Government website *Artysta:* User: Achim1999
- **Plik:Flag_of_the_United_Kingdom.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ae/Flag_of_the_United_Kingdom.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna per data at <http://flagspot.net/flags/gb.html> *Artysta:* Original flag by Acts of Union 1800
- **Plik:Flag_of_the_United_States.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a4/Flag_of_the_United_States.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* SVG implementation of U. S. Code: Title 4, Chapter 1, Section 1 [1] (the United States Federal "Flag Law"). *Artysta:* Dbenbenn, Zscout370, Jacobolus, Indolences, Technion.
- **Plik:Geographylogo.svg** *Źródło:* <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e9/Geographylogo.svg> *Licencja:* CC0 *Autorzy:* OpenClipart *Artysta:* OpenClipart
- **Plik:Gherkin_st_helens.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d7/Gherkin_st_helens.jpg *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:* Transferred from en.wikipedia; transfer was stated to be made by User:Jza84. *Artysta:* Original uploader was Barney Jenkins at en.wikipedia. Later version(s) were uploaded by XcepticZP at en.wikipedia.
- **Plik:Information_icon4.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1d/Information_icon4.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* modified versions from below, which were modifies of <http://www.kde-look.org/> *Artysta:* penubag (color adjustments)
- **Plik:London-boroughs.svg** *Źródło:* <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/London-boroughs.svg> *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Notscott
- **Plik:London,_Kodachrome_by_Chalmers_Butterfield_edit.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b5/London_%2CKodachrome_by_Chalmers_Butterfield_edit.jpg *Licencja:* CC BY 2.5 *Autorzy:* Kodachrome photograph by Chalmers Butterfield. Via en:Image:London,_Kodachrome_by_Chalmers_Butterfield.jpg *Artysta:* Chalmers Butterfield
- **Plik:London_-_White_Tower2.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/43/London_-_White_Tower2.jpg *Licencja:* CC-BY-SA-3.0 *Autorzy:* Self-photographed *Artysta:* Stephan Bruncker 25.01.2004
- **Plik:London_360_from_St_Paul's_Cathedral_-_Sept_2007.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9e/London_360_from_St_Paul's_Cathedral_-_Sept_2007.jpg *Licencja:* CC BY 3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Diliff
- **Plik:London_Eye_at_night.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/94/London_Eye_at_night.jpg *Licencja:* GFDL *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Adrian Kupeć
- **Plik:Natural_History_Museum_London_Jan_2006.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Natural_History_Museum_London_Jan_2006.jpg *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Diliff
- **Plik:Plan_of_London_in_1300.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Plan_of_London_in_1300.jpg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Shepherd, William R. (1926) *Historical Atlas*. Henry Holt and Company. A copy is on the Perry-Castañeda Library website. *Artysta:* William R. Shepherd
- **Plik:Portal_icon.svg** *Źródło:* <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c9/Portal.svg> *Licencja:* CC BY 2.5 *Autorzy:*
 - Portal.svg*Artysta:* Portal.svg: Pepetps
- **Plik:Red_pog.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0c/Red_pog.svg *Licencja:* Public domain *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Andux
- **Plik:Royal_College_of_Music_-_April_2007.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Royal_College_of_Music_-_April_2007.jpg *Licencja:* CC BY 2.5 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Diliff
- **Plik:Thames_Night_Panorama,_London.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0d/Thames_Night_Panorama%2CLondon.jpg *Licencja:* CC BY 3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Farwestern Photo by Gregg M. Erickson
- **Plik:Tower_Bridge,London_Getting_Opened_4.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f3/Tower_Bridge%2CLondon_Getting_Opened_4.jpg *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Mvkkulkarni23
- **Plik:Trafalgar_Square_1890_-_ten_remaining_frames_by_Wordsworth_Donisthorpe.gif** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/aa/Trafalgar_Square_1890_-_ten_remaining_frames_by_Wordsworth_Donisthorpe.gif *Licencja:* Public domain *Autorzy:* [1] on The History of The Discovery of Cinematography - 1885 - 1889 *Artysta:* Wordsworth Donisthorpe
- **Plik:United_Kingdom_location_map.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3f/United_Kingdom_location_map.svg *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:* own work, using United States National Imagery and Mapping Agency data *Artysta:* NordNordWest
- **Plik:Vista_desde_The_monument.JPG** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d9/Vista_desde_The_monument.JPG *Licencja:* GFDL *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Albeins

- **Plik:Wembley_Stadium_closeup.jpg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d9/Wembley_Stadium_closeup.jpg *Licencja:* CC-BY-SA-3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* Billy Hicks
- **Plik:Wikiquote-logo.svg** *Źródło:* <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fa/Wikiquote-logo.svg> *Licencja:* Public domain *Autorzy:* ? *Artysta:* ?
- **Plik:Wikivoyage-Logo-v3-icon.svg** *Źródło:* <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dd/Wikivoyage-Logo-v3-icon.svg> *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:* Praca własna *Artysta:* AleXXw
- **Plik:WiktionaryPL_nodesc.svg** *Źródło:* https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/67/WiktionaryPL_nodesc.svg *Licencja:* CC BY-SA 3.0 *Autorzy:*
- WiktionaryPl.svg *Artysta:* WiktionaryPl.svg: *WiktionaryFr.svg: **User:Smurrayinchester**onia kurwom.

16.3 Content license

- Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0